

I. ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА

УДК 911.3

Олійник Я.Б., чл.-кор. НАПН України, д.е.н., проф.

Степаненко А.В., д.г.н., проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНИЙ ЛОКАЛІТЕТ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТЕЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПІЛЬНОСТЕЙ

Ключові слова: локалітет, соціотип, глобалізація, міграція, мультикультуралізм, етнос.

Соціотип і територія проживання. Кожний етнос мешкає на певній території. Територія буває лісистою або степовою, гірською чи рівнинною. По цій території протікають річки, на ній знаходяться моря і озера, пустелі і солончаки. Дують вітри і йдуть дощі, або, навпаки, майже круглий рік світить сонце. Варіантів безліч, але от питання: як все це пов'язано з етносом, котрий займає даний регіон? Чи впливає це на соціонічний тип етноса? На думку Л.М. Гумільова, саме ландшафт формує характер етноса. Але якщо це так, то може бути, і сам ландшафт має тип інформаційного метаболізму¹ і якимось незрозумілим чином обмінюється інформацією з етносом?

Думка про те, що регіон проживання кожного етноса має свій тип інформаційного метаболізму*, що вступає в певні відносини з соціонічним типом етноса, висловив київський соціонік Г.А. Шульман. Він вважає, що між етносом і ландшафтом існує постійний інформаційний обмін. Виходить, що якщо етнос сформувався на тому ж ландшафті, на якому він мешкає, то відносини між етносом і ландшафтом будуть гармонійними. Але так проходить не завжди. Етнос може займати не свою територію, адже народи рухаються, завойовують чужі території або навпаки, більш сильні сусіди можуть відтіснити етнос зі своєї території. Існували історичні епохи, коли багато народів зривалися з насиджених місць і рухалися в пошуках інших місць проживання [1, с. 171-172].

Отже, якщо етнос займає не свою територію, то він може потрапити в ситуацію, коли його соціотип не буде знаходитися в гармонії з соціотипом ландшафту. До чого це може призвести і в чому ця дисгармонія буде виражатися? Може бути, в частих засухах, катастрофах і катаклізмах,

¹ Метаболізм (в біології) (від грецької μεταβολή - «перетворення, зміна»), або обмін речовин - набір хімічних реакцій, які виникають в живому організмі для підтримання життя. Ці процеси дозволяють організмам рости і розмножуватися, зберігати свої структури і відповідати на дію навколишнього середовища. В контексті взаємодії етносів і території метаболізм розуміється як перетворення, адаптацію і розвиток етносів під впливом фактосередовища території, що дозволяє етносам відтворюватися, зберігати свої структури.

повенях та землетрусах. На сьогоднішній день ніхто не може сказати точно, це поки що гіпотеза.

Але от у давнину люди ніби знали це. Вони ставилися до землі, на якій мешкали, як до живої істоти. Навіть до форми ландшафту відносилися обережно, боялися його змінити, і якщо змінювали, то робили це дуже обережно. Вважалося, що сильні зміни ландшафту могли потривожити дух місцевості, що на думку древніх, могло призвести до незворотних наслідків. Цікаво, що характер духу місцевості древні визначали за допомогою 16 геомантичних фігур².

Сутність соціального локалітету життя особистості. Поняття простору застосовується як найбільш узагальнююча категорія, що визначає як межі буття, так і його найглибиннішу сутність. Це поняття охоплює спосіб буття соціальних об'єктів, спосіб їх взаєморозташування і взаємодії.

Життєдіяльність особистості як актора соціально-історичних процесів та носія індивідуального буття здійснюється в певному соціальному просторі, який охоплює два взаємопов'язані рівні людської життєдіяльності: відношення людей до природи, що передбачає певну локалізацію історичних форм суспільства в географічному просторі природи і певний рівень організації міжсуб'єктних, власне соціальних зв'язків, де просторовий момент співвідноситься з певними соціальними системами, характеризує впорядкованість множини соціальних подій та відносин, їх взаємокоординацію та субординацію, насиченість діяльністю та комунікаціями, коли соціально-географічні параметри виступають похідними величинами суспільної інтеграції, значення яких трансльовані на землю (її площі, територіальне розмежування тощо).

Соціальний простір особистості чи територіальної спільності в літературі трактується неоднозначно. Так, Л.В. Сохань його називає життєвий простір особистості [2], Л.В. Сиродєєва – локальність [3, с. 107]; М.О. Шульга - соціальним ареалом [4].

Іншу структуру соціального простору особистості визначає В. Холл, який поділив простір за ознакою міжперсональної дистанції на чотири зони: інтимну, особисту, соціальну і суспільну. В локалітеті особистості їх співвідношення визначається соціально-історичним типом суспільства і цивілізаційними традиціями [6].

Для позначення соціального простору особистості більш підходить термін локалітет ніж ареал, який означає лише територію поширення якого-небудь явища. Пріоритет терміну локалітет обумовлюється тим, що він являє собою первинний комплексний осередок геопростору, який включає місцевість, соціум і технокомплекс. Локальний - це місцевий, той, що не виходить за визначені межі. Головний елемент локалітету - населений пункт.

² Геомантия (давньогрецьке - γεωμαντεία «гадання по землі») - популярний у арабських країнах метод гадання, оснований на трактуванні відміток на землі або малюнків, які утворюються в результаті підкидання горстки землі, камінчиків або пісчинок.

За розмірами виділяють селища, села, малі, середні, великі, крупні міста і міста мільйонери. За виконуваними функціями можна виділити сільськогосподарські, курортні, рекреаційні, індустріальні, транспортні, адміністративні, торгові, наукові та ін. Поєднання розмірів і функцій дозволяє виділити типи локалітетів /поліфункціональні, міські і сільські та ін./.

У процесі життєдіяльності особистості викристалізовується її особистісний життєвий простір як поле її індивідуальної життєдіяльності. Соціальний простір, в якому людина перебуває постійно та регулярно, безпосередньо чи опосередковано, утворює соціальний локалітет життя особистості, який являє собою просторову організацію соціального буття особистості, це заповнений її активністю, поведінкою соціально-культурний простір; це система її усталених, повторюваних та ієрархізованих зв'язків особистості (економічних, соціальних, політичних, культурних, духовних, офіційних та неофіційних, формалізованих та неформалізованих, повсякденних та особливих - святкових, сакральних, надзвичайних). Соціальні зв'язки особистості утворюють конструкцію, в центрі якої перебуває вона сама. Причому, чим більше масштаб особистості, чим більш вона соціалізована, залучена у плин соціального, громадського життя, тим цей зв'язок полів її життєдіяльності тісніший, органічніший. За умов нестабільного, кризового стану суспільства, коли індивід дедалі більше дистанціюється від інститутів влади, зростає значущість для нього життєвого локалітету, тобто вузького кола його життєдіяльності.

Під соціальним локалітетом розуміється окреслений соціальний простір, в якому особистість перебуває постійно чи регулярно, безпосередньо чи опосередковано. Це та частина соціального простору, яка забезпечує всебічне відтворення життєдіяльності особистості. Соціальний локалітет - це просторова організація соціального буття особистості. Він є вмонтований у соціальний простір; це, власне, соціо-культурно заповнений простір. Локалітет - це зона безпосередньої включеності особистості в певний фрагмент соціального простору. Життєвий локалітет являє собою прив'язаний до даної конкретної людини простір, точніше, це індивідуалізований нею соціальний простір, це та частина простору, яка організована саме цією особистістю, упорядкована нею за своїми уявленнями, схильностями та смаками (навіть хаотично, без певного плану).

Соціальний локалітет конкретизує соціальний простір. Коли ми говоримо про локалітет, то обов'язковою умовою цього явища є наявність у цій частині простору особистості, суб'єкта. Це по-перше. А по-друге, локалітет є визначена, окреслена частина простору і визначеність цієї частини простору здійснюється завдяки певному поселенню людини. По-третє, включеність її у конкретний сегмент простору означає її активність, самовиявлення, діяльність. Наявність у просторі особистості, яка

самоактуалізується, не тільки визначає і конкретизує цей сегмент простору, але й внутрішньо структурує й оформлює його [5].

Структура соціального локалітету значною мірою детермінується структурою того соціального простору, частиною якого є даний локалітет. Структура соціального простору зумовлена загальносуспільними детермінантами й виявляється через логіку організації різних рівнів соціальної системи, через інституціональний порядок суспільства. Структуру соціального простору можна уявити у вигляді сфер, що взаємно перетинаються - сім'я, освітньо-виховна сфера, трудова сфера, сфера споживання, дозвілля, повсякденно-побутова сфера (сусідські стосунки, друзі тощо).

Локалітет життя особистості одночасно є й елементом, площиною соціального простору суспільства. Створюючи свій локалітет життя, людина виходить як із своєї логіки, цілей та намірів, так і з наявної організації суспільного простору.

Соціальний локалітет особистості - це соціальний *порядок* розгортання її життєдіяльності у соціальному *просторі*, окресленому соціальними межами, і визначається її соціальним статусом. Чим вищий соціальний статус має особистість, тим більший обсяг соціального простору їй належить, як життєвий локалітет.

Локалітет окреслена межами частина простору. Через межі свого соціального ареалу особистість сприймає і відчуває соціальні дистанції. В локалітеті життя особистості межа є знаком, зовнішньою лінією, що виконує роль бар'єра, який не пропускає її в ареали життя інших. Але ця роль межі послаблюється або навіть втрачається у тих зонах життя особистості, які пов'язані зі сферою культури та духовною сферами. Тут виявляється не лише неподоланність меж, а й відносність їх.

У соціальному просторі межа виконує подвійну функцію - охоронно-оборонну щодо зовнішніх впливів і захисну щодо внутрішнього розпаду соціального цілого. Так само і в локалітеті життя особистості межа у багатьох випадках виступає перепоною для інших, хто загрожує життєвій автономії особистості.

Так, наприклад, під час святкування Дня перемоги 9 травня 2011 р. у Львові стався конфлікт, розв'язаний представниками русофобських партій – одеської «Родина» і кримської «Русское единство», які заперечують державну незалежність України. Ці партії свідомо порушили заборону суду на відзначення різних заходів і організували несанкціонований хід у Львові із забороненим місцевою владою символом. Вони виступили як провокаційна сила – самим фактом того, що полізли на чужу територію, туди, куди їх ніхто не кликав, і де на них чекало тільки одне – силовий опір. Представники русофобських партій, які концентрують в своїх лавах молодь із відверто українофобськими і хуліганськими схильностями, це знали і адекватно готувалися. Факт їх поїздки на «територію ворога» лише доводить справжнє

ество цих партій – «розгойдувати човен». Це була одна із спроб дестабілізувати ситуацію в державі силами, які не хочуть вступу України в ЄС, які не можуть попрощатися з радянським минулим.

Львівські події акцентували на необхідність примирення й пошуку консенсусу довкола загальних цінностей, до яких можуть бути віднесені загальні уявлення про свободу, а також про бажання працювати на майбутнє своєї держави.

Локалітет особистості є частиною соціально структурованого простору. Із цього випливає, що для збереження свого соціального ареалу особистість повинна докладати зусиль, змагатися і боротися. Утримання або розширення життєвого ареалу особистістю не обов'язково має реалізовуватися через спрямування своєї активності проти інших людей. Соціокультурне освоєння особистістю простору і перетворення його на свій локалітет є значно складнішим соціальним актом, ніж вульгарне захоплення території або насильницька колонізація. Адже навіть фізична доступність певної зони соціального простору для особистості не означає факту її соціального опанування цією людиною: присвоєння якогось обсягу соціального простору особистістю може бути матеріальним і символічним. Скажімо, можна зайти в художній музей, але, не маючи відповідного освітнього та культурного капіталу, його зміст не засвоїш. У даному випадку для розширення власного локалітету життя особистість повинна спрямувати свої зусилля не на інших, а на себе, на підвищення свого освітньо-художнього рівня.

Соціальний локалітет життя особистості - це освоєні індивідом точки соціального простору, зона доступного для неї соціального буття. Людина включає у свій локалітет лише ті фрагменти соціального простору, зміст яких вона здатна освоїти (з огляду на її соціальний статус, дохід, освітню, професійну та інші види соціальної компетентності).

Індивідуальний соціально-культурний потенціал і визначає контури, конфігурацію, архітектуру буття особистості у соціальному просторі, тобто її соціальний локалітет життя.

Освоєний обсяг соціального простору, масштаби локалітету життя особистості відповідають її потенціалу, або капіталу - інтелектуальному, освітньому, культурному, майновому, статусному тощо. А в багатьох суспільствах масштаб локалітету життя особистості залежить ще й від її расових, етнічних, культурних, релігійних, мовних характеристик. Масштаби та контури локалітету життя особистості залежать від її різнобічної соціальної активності. Інакше її здатність зорганізовувати, управляти й контролювати свій локалітет життя втрачається, масштаби локалітету життя звужуються, що може призвести до життєвої катастрофи.

Конфігурація соціального локалітету життя особистості в сучасному суспільстві постійно змінюється [10]. У традиційних суспільствах упродовж життя особистості її життєвий локалітет також змінювався. Але характер змін в основних контурах був передбачуваним, типовим. Ці контури

змінювалися головним чином відповідно до віку особистості та вікових соціальних ролей. У сучасної людини локалітет життя відрізняється тим, що він є непрогнозованим, формується в умовах, які надають особистості безліч виборів, що впливають на його абрис, а тому він є надзвичайно індивідуалізованим.

Динаміка соціального локалітету життя особистості і соціальної спільності під впливом глобалізації. В умовах глобалізації відбувається істотна інтенсифікація соціальної взаємодії агентів практик. По-перше, за однаковий відрізок фізичного часу відбувається дедалі більше соціальних контактів, реалізується дедалі більше форм соціальної взаємодії. Це веде до досить частих змін контурів соціальних меж та розмірів соціального локалітету життя особистості. Типовою характеристикою соціального локалітету стає гнучка геометрія, його м'яка, доволі розмита конфігурація.

По-друге, під дією технологічних можливостей подолання простору зазнає змін із-за стиснення простору і часу в соціальному світі. Змінюється традиційне значення території та відстані, соціальної дистанції особистості. Тепер освоєння простору особистості відбувається не лише шляхом власного переміщення у фізичному, географічному просторі, а й шляхом переміщення, наближення точок соціального і фізичного простору до себе завдяки сучасним інформаційним технологіям. Нині, щоб провести конференцію з певної теми, науковцям із різних кінців світу не обов'язково збиратися в певній країні, місті. Для цього можна використати світову інформаційну мережу і провести Інтернет-конференцію. Стиснення простору завдяки якісно новим способам освоєння відстаней формує нові риси життєдіяльності людини, формує якісно новий тип локалітету її життя. Його характерною ознакою є те, що практично вся земна куля стає фізичним локалітетом життя особистості. Для більшості населення фізичне переміщення по всьому земному простору не є повсякденною практикою.

Проте, по-перше, сучасні інформаційні технології не потребують переміщення особистості у географічному просторі для розв'язання багатьох практичних завдань. Для цього достатньо віртуального контакту з необхідним їй об'єктом. А по-друге, кількість людей, які щодобово фізично переміщуються на великі відстані з кожним роком зростає. А це означає, що масштаби життєвого локалітету особистості у соціально-просторовому плані суттєво зростають.

Принципова відмінність між традиційним типом життя і новітнім добре простежується через порівняння способів і швидкостей подолання відстаней між географічними точками. Якщо в XVII – XVIII ст. транспортні засоби були недосконалими і для пересування на далекі віддалі вимагалися сильна воля, великий досвід, фізична витривалість, рішучість і сміливість, то в XXI ст. сучасні засоби зв'язку /космічні, повітряні, швидкісні поїзди/ дозволяють вирішувати переміщення в просторі на новому кількісному і якісному рівнях. І річ тут не лише у комфорті або дискомфорті

подорожування, не лише у швидкості подолання відстаней. Насправді, тут йдеться про принципово різні способи життєдіяльності особистості, для яких характерні відмінні картини світу, типи світосприйняття і світовідчуття. Це зовсім різні людські універсуми життя з якісно відмінними системами цінностей і орієнтацій, мотиваціями, логікою поведінки.

Новою ознакою постсучасності є становлення детериторіалізованої життєдіяльності особистості. За минулих часів особистість була міцно прив'язана до території. Вважається, що осілість означала порівняно з кочівництвом новий крок в історичній ході людства шляхом до цивілізації. Осілість зміцнювалась аж до періоду капіталізму, коли обезземелені селяни розпочали новий тип соціальної міграції, пов'язаний із пошуками роботи поза межами місця свого проживання. Тепер же, за сучасних умов глобалізації автономія особистості щодо території стає ще більшою, набуває нової якості.

Внаслідок втрати традиційних смислів дистанції для особистості виникає й нове співвідношення центру і периферії. Значно розширюється функція центру. До речі, історико-культурна специфіка кожного суспільства надає певного відтінку конструкції соціального простору. Так, для України центр традиційно пов'язується з адміністративною владою, з першим адміністративним столом - престолом. Місце розташування престолу є столиця. А в англomовних та франкомовних країнах, столиця - це місце концентрації капіталу (а отже, це - capital). Проте в умовах глобалізації і влада, і капітал розподіляються у фізичному просторі більш рівномірно, хоча в соціальному просторі цього не відбувається. І це породжує нові суперечності, скажімо, між Північчю і Півднем [5].

Тенденція детериторіалізації життєдіяльності особистості виявляється у різноманітних формах. Для життя людини постіндустріального суспільства характерна неприв'язаність до певного географічного і соціального місця. В дитинстві вона живе в одному місті, вчиться їде у друге, на роботу влаштовується у третьому і т.д. Просторова і соціально-статусна мобільність індивіда розширює локалітет її життя. Вона перебуває у стані постійного освоєння дедалі нових зон географічного і соціального простору і включає їх у свій локалітет життя. Разом з тим деякі зони локалітету вона втрачає. Одні втрачає у суспільній конкуренції, із інших виходить добровільно або внаслідок природного плину життя, змінюючи вікові ролі. А от суб'єктивний світ особистості розширюється постійно через набуття відповідного досвіду, який залишається у її життєвому світі.

Така висока динаміка життя особистості формує ефект порушення звичності. У кожному наступному локусі перебування особистість заново освоює нові зони життя – як побутові, так і робочі, громадські, дозвіллі.

Але ці глобалізаційні тенденції в Україні наштовхуються на процеси занепаду комунікаційних, транспортних зв'язків, дистрофічний рівень розвитку сучасних інформаційних технологій. Візьмемо, наприклад, організацію громадського транспорту як засобу подолання фізичних

відстаней у країні. Система транспортних сполучень у кожній країні має свої особливості. Так, в Україні традиційно транспортна мережа має більш-менш розвинену вертикаль і гірше вибудовану горизонталь сполучення. Тобто в Україні транспортні потоки організовуються від села до райцентру і від райцентру до обласного центру. А системи сполучення між селами і райцентрами майже немає.

Інформаційні комунікації соціального простору в нас розвинені ще гірше, ніж транспортні. Тут також присутня організація інформаційних потоків через центр, слабкий горизонтальний зв'язок. Можна, наприклад, перебуваючи у Краснодоні, через Інтернет отримати інформацію про наявність вільних місць у готелях Мюнхена і нічого не дізнатися про ситуацію з місцями у готелях сусіднього Антрациту. Все це створює фрагментизацію простору країни й ускладнює налагодження життя особистості у її власному локалітеті [5, с. 38].

Явище детериторіалізації пов'язане і з тим, що така ознака державності, як суверенітет, починає змінювати свої традиційні прояви, втрачати чинність щодо території. Це створює принципово нові умови для формування життєвого локалітету особистості. Сьогодні національно-державний чинник як детермінанта території, на якій перебуває людина, поза сумнівом, зберігається, проте він перестає бути єдино визначальним, поскільки, глобалізація змінює саме місце держави у внутрішньонаціональних і світових процесах, виявляє неадекватність державоцентричної моделі світової політики. Суверенітет держави "зіщулюється".

Детериторіалізація призводить до посиленої діаспоризації суспільств, що раніше були моноетнічними. Феномен діаспоризації складний. Його видимою частиною є наявність у суспільстві іноетнічних громад, їхній особливий стиль життя, який охоплює не просто окремі сім'ї, а цілі квартали міст. Саме обличчя міст набуває нових рис. У його архітектурі стають помітними споруди, характерні для інших культур і релігій.

Механічне поєднання у межах одного міста, одного суспільства різних культур являє собою явище гібридизації культур. З'являються різноманітні глобальні та локальні "соціокультурні гібриди", які часто складаються із несумісних частин і є вкрай нестабільними й суперечливими.

Зараз діаспоризується вся Європа. Чималий внесок у цей процес роблять і наші громадяни України, які є демографічним донором Центральної та Західної Європи - там перебуває щонайменше 3-3,5 млн. наших трудових мігрантів. Чимало з них не повернуться додому і візьмуть участь у поглибленні процесу європейської діаспоризації. Явище діаспоризації не обминає і нашої країни. Українське суспільство традиційно було багатоетнічним. Проте в останні роки в його етнічній структурі відбуваються значні зміни. З одного боку, суспільство України майже повністю втрачає окремі етнічні групи, що виїждять із нашої країни (як,

наприклад, євреї, кількість яких між переписами населення 1989 і 2001 років скоротилась із 486 тис. до 103 тис., або німці, греки), а з іншого боку, поповнюється етнічними й расовими групами, які раніше не проживали в Україні (пуштуни, дарі, в'єтнамці, китайці, сомалійці, нігерійці тощо) або проживали, але кількість їх останніми роками суттєво зростає (вірмени, азербайджанці, грузини). З'являються й інші ознаки діаспоризації: багаторасові ринки, магазини, вузи, виростають архітектурні споруди, характерні для інших культур. Так, у київському архітектурному пейзажі до християнських церков додаються ще й мусульманські мечеті [5, с. 40-41].

Отже, в сучасних суспільствах відбуваються суперечливі соціокультурні процеси. З одного боку, стає буденністю співіснування у суспільстві багатьох культур, релігій, мов, способів і стилів життя. Таке співіснування провокує, стимулює їхню взаємодію, результатом якої є певна конвергенція цінностей та стилів життя. Але з іншого боку, спостерігається і посилення такого явища, як діаспоризація. Термін "діаспоризація" вживається у двох смислах. У першому - більш вільному, - мають на увазі наявність різних етнічних груп у суспільстві. У другому - більш строгому - розуміють наявність етнічних груп, що ведуть свій особливий спосіб життя, зберігаючи прояви своєї етнокультурної ідентичності у різних сферах суспільного життя.

Стискується не лише простір, а й час, у якому живе особистість. Завдяки пришвидшенню спілкування, яке забезпечується новими транспортними засобами та комунікаціями, в одиницю часу людина встигає зробити набагато більше, ніж в індустріальному суспільстві. У неї відбувається значно більше соціальних контактів. Зростає інтенсифікація соціальної взаємодії агентів практик. Тотальне поширення засобів комунікації, обміну інформацією, поява дедалі нових їх видів, що перекривають один одного, персоніфікація засобів інформації тощо, - все це насичує новими змістами час особистості, робить його більш щільним.

Знімаються проблеми часових поясів. Людина живе одночасно в усіх поясах, оскільки має змогу приймати інформацію у реальному часі з будь-якої точки планети. Причому це стосується як персонально спрямованої інформації, так і призначеної для масового споживання. Соціальний час, на відміну від часу в астрономії, наділений якостями, а не тільки кількістю; ці якості похідні від вірувань і звичаїв групи, вони також слугують виявленню ритмів, пульсацій суспільств, у яких Ф. Бродель виокремлював і описав три типи часу. Перший нерухомий час. Він розгортається на рівні системи "суспільство-природа". Другий - циклічний (соціальні й економічні процеси, історичні періоди). Третій - подієвий (політичні, міжнародні, дипломатичні процеси). Вони накладаються один на одного, перетинаються, взаємовпливають. Зрозуміло, що на рівні особистості, психологічно, сприймається подієвий час, а інші типи сприймаються через нього. Тому і зміни у характері перебігу і якості людина відчуває і сприймає на подієвому

рівні. Ці зміни виявляються у ставленні до часу, в цінності часу, а це відбивається передусім в оперуванні в побутовій поведінці такими одиницями часу, як місяць, доба, година, хвилина. Для людей зі способом життя, що структурується в часі такими природними добовими циклами як схід і захід сонця, не мають значення такі часові відрізки, як година, хвилина, а тим паче секунда, суттєво різнитиметься явище одночасності у разі, якщо інформація долає сотню кілометрів за дві доби, і в разі сприйняття інформації з будь-якого місця землі, практично, в момент події. За умов глобалізації відбувається стиснення лише теперішнього часу. До майбутнього часу ставляться з врахуванням стиснення теперішнього часу і екстраполують цю якість на майбутнє.

Норвезький антрополог Т. Еріксон, досліджуючи час в епоху інформаційних технологій, робить висновок про тиранію моменту. В своїй книзі він виділяє два типи часу – швидкий і повільний. Ці типи існують паралельно, але глобалізація стимулює швидкий час і робить дефіцитом повільний.

Сучасні тенденції ущільнення часу на основі новітніх технологій є суперечливими. Вони виявляються далеко не у всіх сферах, а тим паче не є однаково характерними для всіх країн світу. Скажімо, в Україні на ці глобалістичні тенденції нашаровуються процеси, що супроводжують новітню українську історію - затяжна системна криза, занепад технологій, демодернізація, падіння життєвого рівня населення. У депресивних зонах суспільства час тягнеться навіть повільніше, ніж 15-20 років тому. Він тече, немов у середньовіччі, в тих селах, які виявилися відрізними від великого світу тим, що туди не ходять автобуси, там відключають світло, і не працюють радіо й телебачення. Соціальне середовище особи набуває нової якості в умовах високої насиченості інформацією. Зараз людина цілодобово перебуває під тиском інформації. Зранку вона прокидається під звуки радіо чи телевізора, за сніданком гортає газету, по дорозі на роботу її супроводжують радіо, реклама. На роботі вона знову ж таки потрапляє під вплив різних видів інформації - службової, неофіційної, товариської тощо. У вільний час на людину навалюється не менше інформації, ніж на роботі [5, с. 47].

Реальне і віртуальне освоєння особистістю тої частини соціального простору, що становить її соціальний локалітет життя, є характерною ознакою глобалізації. Хоча з'являються дедалі нові можливості для освоєння особистістю фізичного, географічного, міждержавного простору, проте принципово новим типом розширення соціального локалітету її життя і формування абсолютно нових стилів життя є активне і багатогранне залучення у віртуальну реальність. Виявляється, що остання має потужний потенціал впливу на повсякденність - і в економічній, і в соціальній, і в духовно-культурній сферах.

Зміни соціального локалітету життя особистості за умов глобалізації набувають універсального і системного характеру, вони ведуть до формування якісно нового соціального простору людини, який структурується на нових, ще мало зрозумілих принципах організації соціальної темпоральності.

Міграція як форма розширення локалітету життя особистості і територіальної спільності. Слідом за капіталом, який за умов глобалізації перейшов державні кордони і крокує світом у пошуках вигідних місць застосування, піднялися, активізувалися у подоланні простору і збіднілі маси трудящих, які в сучасних умовах досить легко долають державні кордони з метою скоротити той розрив між рівнями оплати праці, який існує між багатими і бідними країнами, між Північчю і Півднем.

В Україні закріпилася тенденція зовнішнього міграційного обміну населення з від'ємним міграційним сальдо. Саме з другої половини 1994 року з України стало виїждати населення більше, ніж в'їждати.

Спочатку здавалося, що це тимчасове явище. Адже кінець 80-х років ХХ століття позначився зростанням імміграції населення в Україну. У громадській думці переважали оптимістично-зверхні настрої, що, мовляв, Україна така багата і розвинена республіка, куди люди будуть завжди прагнути в'їхати [5, с. 182]. По-перше, будуть намагатись повернутися вихідці з України, що проживають у союзних республіках і за межами СРСР, по-друге, сюди мріють потрапити мешканці інших республік Союзу, по-третє, варто лише послабити міграційні правила, зробити країну відкритою для в'їзду, як сюди тисячами, десятками тисяч, поїдуть із далекого зарубіжжя представники української діаспори.

Деякі припущення справді підтвердилися. Наприкінці 80-х - на початку 90-х років в Україну щорічно прибувало на сотні тисяч людей більше, ніж вибувало. Це були ті, хто повертався на батьківщину із колишніх союзних республік, із Німеччини і країн Центральної Європи, де вони працювали, служили, навчалися. Так, 1991 року в Україну прибуло 491 тис, 1992 - 588 тис, 1993 - 341 тис. іммігрантів. Загалом за ці три роки в Україну прибули 1 млн. 370 тис. осіб, а вибули 880 тис, тобто за рахунок міграції населення зросло майже на півмільйона осіб. Але вже в 1994 році картина почала змінюватися на протилежну. З цього часу щорічно в Україні прибувало людей менше, ніж вибувало. Сальдо зовнішньої міграції за 1991-2003 роки становить мінус 1 млн. 200 тис осіб. Інакше кажучи, за рахунок зовнішньої міграції населення України за 12 років незалежності скоротилося більш як на мільйон. Слід зазначити, що тут ідеться про тих людей, які прибули і вибули на постійне місце проживання (а не про тимчасових трудових мігрантів, про яких слід говорити окремо). Узагальнено причину цього явища можна пояснити різким падінням рівня життя населення, хоча, звичайно, не можна зумовленість цього багатогранного суспільного процесу зводити лише до цієї однієї причини.

В 2011 році українці отримали 11907 дозволів на постійне проживання за кордоном. За останні 4 роки видано дозволів на виїзд громадян України за кордон на постійне проживання: 2008 року – 24496, 2009 – 18515, 2010 – 13889 і 2011 року – 11907, у тому числі дорослим – 6996, дітям – 2214, пенсіонерам – 2697. крім того в 2008 році українці отримали майже 1268 тисяч паспортів для виїзду за кордон, 2009 – більш ніж 889 тисяч, 20120 – 843,5 тис., а 2011 року – 997 тис. Скоротилася кількість українців, які вирішили повернутися на Батьківщину. На заробітках за межами України перебувають до трьох мільйонів українців [16].

Сьогодні світові міграційні процеси підштовхуються соціально-економічною і майновою нерівністю країн і континентів. І. Валерстайн увів у науковий обіг поняття геокультурної системи. Він розділив сучасний світ, що вступив у глобалізаційні процеси, на чотири частини й розташував їх в ієрархічному порядку. До першої частини він відніс цивілізаційне ядро - країни "золотого мільярду", до другої – периферійні країни, до третьої - напівпериферійні країни, до четвертої – країни - "ізгої" [7].

За умов глобалізації формуються такі соціокультурні, комунікаційні та соціально-психологічні умови, коли нерівність у рівні життя у згаданих вище типах країн провокує пересічних громадян розв'язувати цю світову проблему не через свою державу, а індивідуально, самотійно - шляхом міграції до багатих країн. Якщо сказати конкретніше про ці умови, то йдеться про такі явища, що набули значного поширення у сучасному світі: соціокультурні - послаблення культурної ідентичності і територіальної прив'язаності особистості; комунікаційні - глобально-тотальний характер інформації, зокрема новин, миттєвий характер їх, можливість швидкого переміщення людини у будь-яку точку світу, доступність спілкування всіх з усіма (Інтернет, мобільний зв'язок, факс); соціально-психологічні - поширена індиферентність і часткове зростання толерантності у деяких верствах суспільств до носіїв інших культур, мов, релігій [5, с. 183].

Сьогодні чітко простежується спрямованість світових міграційних потоків від периферії до ядра, їхня масштабність. В умовах глобалізації, як відзначають деякі дослідники на зміну осілості, яка відіграла значну роль у суспільному розвитку, приходить реванш кочівників [8, с. 43]. Однією із передумов міграції населення з України є те, що багато поколінь людей жило в соціальному просторі, який був побудований на принципі жорсткого прикріплення до місця проживання - раніше кріпацтво, потім відсутність паспортів у колгоспників і заборона покидати своє місце проживання, система прописки у містах. Щойно з'явилась можливість вільного пересування у просторі держави та виїзду із неї, чимало людей спробували скористатися цим правом як новинкою, якої у них ніколи не було, але про яку чули, що вона є в інших. Тут спрацьовує соціально-психологічний механізм бажання підкоряти географічний простір. Цей механізм особливо яскраво виявив себе, якщо на нього поглянути в історичній ретроспективі в

освоєнні Сибіру і колонізації Америки. І там, і там освоювали нові незнайомі безкрайні простори вільні люди - козаки та вільні переселенці, а не кріпаки, що жорстко були прив'язані до свого місця проживання.

Але все ж таки основна причина нової хвилі міграції з України полягає у соціально-економічних умовах. Остання хвиля міграції (її називають четвертою хвилею) була детермінована внутрішніми чинниками, на відміну від другої та третьої, коли міграція з України була побічним наслідком міжнародних конфліктів і війн [5, с. 184].

В Україні практично здійснюються всі типи міграцій - зовнішня і внутрішня, еміграція і імміграція, тимчасова трудова і етнічна, на законних підставах і нелегальна міграція. Проте найхарактернішим типом міграції є зовнішня міграція: трудова нелегальна тимчасова еміграція, нелегальна транзитна міграція, класична еміграція - виїзд на постійне місце проживання за кордон. Тобто в сукупності переважають такі типи зовнішньої міграції, які негативно впливають на стан українського суспільства. Так, трудова міграція виявляється негативно в тому, що висмоктує із країни найбільш конкурентноздатну частину робочої сили - освічених, сильних, молодих, цілеспрямованих. Побічним негативним наслідком є те, що вона послаблює сім'ї - батьки залишають на тривалий час дітей, роз'єднуються подружжя, без догляду залишаються старі. Крім того, практично вся трудова міграція українських громадян має нелегальний характер. А це втягує людей у сферу криміналу, вони стають і жертвами, і суб'єктами різноманітних злочинів.

Другий масовий тип міграції в Україні є нелегальна міграція в Україну, її носіями є вихідці із країн Азії й Африки, які, реалізуючи свою мету - потрапити до країн Європейського Союзу, прокладають свій маршрут через Україну. Нелегальна міграція завдає значної шкоди українському суспільству і державі.

Третім типом поширеної в Україні є етнічна еміграція. За роки незалежності з країни виїхало близько 400 тис. євреїв, кілька десятків тисяч німців, греків, словаків, чехів. Звичайне, цей процес також негативно позначився на соціально-демографічному та інтелектуально-професійному ресурсі країни.

Широкого розмаху набула тимчасова трудова міграція. Її масштаби визначаються лише приблизно: оцінково називають річну кількість мігрантів від 3 до 7 млн. Складні соціальні умови життя українських громадян змушують їх шукати шляхи виживання, і одним із варіантів виходу із важкої життєвої ситуації є трудова міграція.

Ідея переїзду зі свого населеного пункту в інше місце у людини провокується життєвим дискомфортом, невлаштованістю її життя. Часто думки про виїзд є формою психологічної реакції на безвихідне становище, на втрату життєвої перспективи. В середині України люди змінюють місце проживання з різних причин - діти забирають до себе старих батьків, хтось повертається із міста в село, хтось створив сім'ю тощо. Але є й чимало

переїздів із соціально-економічних причин. Найбільше таких внутрішніх потенційних мігрантів у невеликих містах - 12% (у Києві таких лише 7%, тобто майже вдвічі менше) [5, с. 187-188]. Це пояснюється тим, що саме в невеликих містах найвищий рівень безробіття, бо в них найбільше підприємств, які не працюють. Малі міста становлять найбільшу частку серед депресивних населених пунктів і є, своєю чергою, основними одиницями таких депресивних регіонів, як Донбас або західні області. Люди із цих регіонів ладні працювати в Україні за умови пристойного заробітку, навіть якщо такі робочі місця знаходяться в інших областях. Про це свідчить і те, що багато людей приїздить із різних куточків країни у Київ, де середня заробітна плата вдвічі вища, ніж по Україні. Але оскільки робочих місць у країні не вистачає, та й середня заробітна плата сьогодні не дає змоги зводити кінці з кінцями, то більша частина тих, хто хоче виїхати зі свого населеного пункту, збираються за кордон.

Взагалі, ознакою нашого часу є те, що практично у всіх країнах світу - багатих і бідних, до переїзду в інші країни ставляться значно спокійніше, прозаїчніше, ніж кілька десятиліть тому. Дослідники звертають увагу на формування такого явища, як деградація значення місцевості для особистості. Це явище, зумовлене багатьма причинами і пов'язане з розгортанням глобалізаційних процесів, в Україні підсилюється ще й тим фактом, що окремі громадяни та суспільство в цілому переживають ідентифікаційну кризу. За даними моніторингу, як громадянин України себе ідентифікують лише 44% опитаних, решта вибрали для себе інші ідентичності: мешканець села, району чи міста - 31%, громадянин колишнього СРСР - 11%, мешканець регіону - 7% [5, с. 190].

Розмивання ідентичності можна пояснити, поряд з іншим, і тим, що люди, які пережили розпад однієї держави й утворення нової, в особистісному плані переживають суттєві морально-психологічні кризи, в результаті яких у них зростає рівень прагматизму і навіть цинізму, ціною втрати віри у високі суспільні цінності. Зворотним боком феномена ж деградації значення місцевості, послаблення значущості для особистості інститутів громадянства і резидентства є ступінь просторової мобільності особистості, яка в усьому світі зараз значно зростає.

Міграція громадян України в інші країни, навіть якщо вона має тимчасовий характер, є суперечливим і багатоскладовим соціальним процесом. З одного боку, дійсно, українці приносять благо економіці інших країн, вони заповнюють непрестижні ніші у структурі робочих місць цих країн. З іншого - слід сказати відверто, що їм раді далеко не всі громадяни тих країн, куди вони прибувають.

Справді, більшість розвинених країн переживають демографічну кризу й об'єктивно потребують залучення іммігрантів у свою економіку. Зрозуміло, що громадяни України є більш бажаними гостями у європейських і північноамериканських країнах, ніж вихідці з Азії чи Африки, оскільки

українці ближчі за менталітетом, культурою, вірою, расою. Тому деякі із цих країн навіть розробляють програми залучення мігрантів із країн СНД, як це зроблено, наприклад, у Франції. І все ж таки у багатьох країнах до трудових мігрантів, а до нелегальних і поготів, ставляться негативно. Причому не лише в багатих країнах, але й у найближчих сусідів України.

Критичні матеріали щодо наших нелегалів друкуються у пресі ряду держав (Словаччина, Польща, Угорщина та ін.). Громадяни сусідніх держав, а ще більше представники владних структур не у захваті від наявності в їхній країні українських нелегалів.

Українські емігранти та трудові мігранти вивозять за кордон наші внутрішні соціокультурні особливості - етнічні, культурні, мовні, релігійні й, на жаль, нерідко кримінальні. Разом із нашими громадянами переміщується маса нерозв'язаних в українському суспільстві проблем. Скажімо, в українському суспільстві тривають інтеграційні соціокультурні процеси, досі не вироблено усталеної, загальноукраїнської ідентичності, люди ще досить чітко усвідомлюють себе як "східняки" чи "західняки", православні чи греко-католики, україномовні чи російськомовні, і ці відмінності перетинають разом із ними кордони. Їй відтворюються і в новому соціокультурному середовищі, хоча й у модифікованому вигляді. Культура, яку несуть із собою українці в інші країни, сприймається громадянами цих країн переважно не як ворожа, але все ж таки, як чужа їм.

Міграційні процеси, що розгортаються в Україні, разом із демографічними процесами несуть у собі серйозні ризики для майбутнього суспільства. Передусім - це ризики подальшої втрати найбільш активної частини українських громадян. Проте ні українська еліта, ні суспільство в цілому ще не відчули всієї гостроти і небезпечності депопуляції населення, не зробили спроби сконцентрувати інтелектуальні зусилля для обговорення міграційних і демографічних загроз і вироблення рішень із подолання їх. Досі немає чітких уявлень про те, яким чином можна зупинити депопуляцію населення, якими мають бути джерела хоча б простого відтворення населення. Не проаналізовано з достатньою теоретичною глибиною питання поповнення населення за рахунок імміграції, зокрема щодо можливості залучення шляхом пільгових заохочень вихідців з інших континентів, які за расою, релігією, менталітетом близькі до українців.

Мультикультуралізм і проблема єдності локалітетів та територіальних спільностей. Спроби розв'язання проблеми подолання нерівності шляхом міграції породжують нові проблеми. Зокрема, у країнах-реципієнтах в останні роки зростає побутова, расова, етнічна й релігійна нетерпимість і з'являються політичні партії та громадські рухи, що сповідують ксенофобію. У багатих суспільствах погіршується характер взаємодії між громадянами і мігрантами.

Раніше діяла така модель адаптація мігрантів, яка передбачала їх інтеграцію в культуру суспільства-реципієнта. В кінці XX ст. почала діяти

мультикультурна модель: громади мігрантів зберігали і відтворювали свою культуру, мову і релігію. Політика мультикультуралізму була відповіддю на соціокультурний виклик, пов'язаний із зміною етнодемографічної структури суспільства, зумовленою характером сучасних міграційних процесів.

Основними принципами мультикультуралізму як ідеології є: позитивне ставлення до етнокультурних відмінностей і визнання того факту, що культурне розмаїття збагачує соціум, робить його життєздатнішим; право на культурну відмінність, збереження і підтримання своїх культурних особливостей; культурна рівноцінність та взаємна толерантність; ієрархічно структурована подвійна ідентичність; єдність у множинності. Культурна автономія тієї чи іншої групи визнається тією мірою, якою вона не суперечить базовим цінностям більшості, з якими ідентифікує себе держава (селективне збереження культур); ідентифікація індивіда з певною етнокультурною групою формує у нього усталену самосвідомість, сприяє його психологічній захищеності, створюючи тим самим передумови для відкритості індивідів щодо інших етнокультурних груп і виховання в ньому толерантності; право на рівні шанси. Культурні відмінності доповнюються принципом недискримінації і рівності у соціальній сфері; політична керованість, оскільки мультикультуралізм не є самоорганізованим феноменом, для його формування і розвитку необхідні політична воля й підтримка [14, с. 464-465].

Політика мультикультуралізму вийшла поза національні рамки окремих держав і набула міжнародного характеру. Так, Рада Європи в 1970 рр. прийняла стратегію мультикультуралізму і мультикультурної педагогіки. Була встановлена так звана «стратегія двостороннього руху», покликана забезпечити, з одного боку, інтеграцію дітей робітників-імігрантів у державах, членах Ради Європи, до шкіл приймаючої сторони, а з другої – підтримувати культурні і лінгвістичні зв'язки з країною їх походження, аби полегшити можливе повернення в школу на батьківщині.

Ідеологи й засновники концепції мультикультуралізму (І. Берлін, Г. Маркузе та ін.) уявляли собі свій ідеал таким чином, що у суспільстві з розвиненим інститутом демократії мирно співіснують різні культурні спільноти, у межах яких індивід реалізує своє право на культурну ідентичність.

Як етико-філософська і культурологічна концепція, ідеологія і політична стратегія - мультикультуралізм набув свого поширення у 70-х - 90-х роках ХХ століття в таких країнах як США, Канада, Австралія, Велика Британія. Його поява пов'язана з тим, що в цих країнах активізувалися пошуки нових форм взаємодії з іноетнічним населенням. Йшлося насамперед про зниження рівня матеріальної нерівності людей різної етнічної та расової належності. Однак, незважаючи на зусилля влади, соціальна напруга у таких полікультурних державах зростала. Повсюди розпочалася боротьба за право «бути іншим», відстоювання власної самобутності. Для представників різних

етнічних груп, які сформувалися передусім із недавніх мігрантів, суперечливість ситуації полягала ще й у тому, що, з одного боку, інструментально, для їх процвітання в країні необхідно було якомога швидше та повніше влитися в іншу культуру, а з іншого - деконструкція їх старої ідентичності пов'язувалася з тим, що для збереження достатнього психологічного комфорту мігрантам необхідно було зберігати елементи рідної культури [15, с. 156].

Хоча політика мультикультуралізму і переслідує креативні, творчі цілі, однак вона несе й низку негативних явищ, серед яких найчастіше називають такі: 1) загроза національній єдності і громадянській гармонії, можливість посилення міжгрупової і міжрасової недовіри, ускладнення процесу асиміляції; 2) мультикультуралізм асоціюється з ідеологією політкоректності і практикою квотування при прийомі на роботу, у навчальні заклади тощо; 3) спрямованість політики на збереження і підтримку певних культур, породжує нерівне ставлення до громадян, при цьому ігнорується класове розшарування груп; 4) політика культурного визнання нерідко сама продукує етнокультури меншини на вимогання з їх боку рівноправності. Особливо це помітно, коли відмінності акцентуються на наданні привілеїв; 5) піддаючи критиці історію країни (скажімо, стару Америку чи суспільний лад Росії) можна поставити під сумнів і її реальні історичні досягнення та успіхи; 6) мультикультуралізм сприяє інституціоналізації культурних відмінностей та етнізації соціальних відносин, що загрожує ліберальним цінностям, зокрема пріоритету прав людини [15, с. 37].

Сприяючи інституціоналізації культурних відмінностей, мультикультуралізм створює передумови посилення міжетнічної і міжрасової недовіри, замикання на собі новоутворених етнічних громад, небезпеку прогресуючої «капсулізації» суспільства і перетворення суспільного організму в сукупність «несполучних посудин». Мультикультуралізм - це фактично стимулювання розмаїття культур. Трансформація суспільно-культурної парадигми з моністичної на плюралістичну, що відбувається, скажімо, у США протягом останніх тридцяти років, та спричинена нею потреба у ревізії моделі національної ідентичності дається взнаки у всіх сферах духовного життя країни.

Сьогодні головний виклик для європейських країн - це пошук оптимальної моделі інтеграції, способів залучення мігрантів у соціокультурне середовище країни перебування. Методи інтеграції, що практикуються в країнах «старої імміграції» (Велика Британія, Франція, Голландія, США, Німеччина), не завжди виявилися продуктивними. Мультикультуралізм як інструмент інтеграції виявив свою недостатню ефективність передусім щодо громадян, які мають мусульманське походження. Так, за твердженням Ангели Меркель, політика мультикультуралізму, що передбачає добросусідське співіснування людей різних культур і релігій, у ФРН зазнала фіаско. Особливо гостра дискусія з

проблем інтеграції іммігрантів у німецьке суспільство розгорнулася після виходу праці Тіло Саррацина "Німеччина – самоліквідація", в якій йдеться про те, що зростання кількості іммігрантів, які не сприймають німецьку культуру і не прагнуть інтегруватися в німецьке суспільство, веде до занепаду Німеччини. Він висловив припущення, що продовження чинної політики щодо іммігрантів спричинить ісламізацію країни і крах її економічної системи. Т. Саррацин виступив із вимогою обмежити імміграцію в Німеччину вихідців з Туреччини і країн Близького Сходу. Після того, як багато німецьких політиків звинуватили його у ксенофобії, з'ясувалося, що його погляди поділяє більшість громадян країни.

Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що проблема толерантності у другій половині XX - на початку XXI ст. набула надзвичайно гострого характеру у зв'язку з проблемою консолідації в поліетнічних суспільствах. У цьому контексті толерантність - це єдність у розмаїтті, повага, сприйняття та розуміння величезної кількості культур, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Нині культурна уніфікація набула глобальних масштабів. Процеси культурної глобалізації зумовили такі явища, як етнокультурна інтеграція, асиміляція, мобільність і, як наслідок, зростаюча поліетнізація національних спільнот [14, с.469].

Концепція мультикультуралізму, як показала практика її реалізації, повністю провалилася. Мультикультуралізм призвів до геттоїзації етнічних громад, став загрозою європейського способу життя. Кризою мультикультуралізму став той стан, за якого держава і суспільство представлені у вигляді розрізнених спільнот, що живуть поруч, але таких, що не співпрацюють, не ідентифікують себе у якості єдиної держави. У жовтні 2010 р. канцлер ФРН Ангела Меркель зазначила, що ті, хто хоче стати частиною нашого суспільства, повинні не тільки дотримуватися наших законів, але й говорити на нашій мові [13].

В Європі відбувається перехід від мультикультурної до міжкультурної освіти, від співіснування до взаємодії, що відображає не паралельне існування різних культур. Акцентується на тому, що у міжкультурній перспективі є свій освітній і політичний вимір: взаємодія сприяє найскорішому розвитку співробітництва і солідарності, ніж відносини домінування, конфліктів, неприйняття і виключення [12, с. 312].

Питання міжкультурної освіти набувають значної актуальності в Україні в дискурсі створення в освіті єдиного україномовного простору. Нині в якості оптимальної серед науковців розглядається така версія: «україномовні» мають погодитися, що російська мова буде в Україні у широкому вжитку завжди, а «російськомовні» мають зрозуміти, що час безроздільного панування російської мови минув, що жити в Україні й бути вільними від будь-яких зобов'язань перед державною мовою неможливо [12, с. 319].

Від людей, які приїжджають жити в нові країни, якщо вони дотримуються законів, не можна вимагати відмови від своєї віри, культури і самоідентифікації. Різноманіття культур, безумовно, може сприяти розвитку творчого потенціалу. Необхідні особливі заходи для того, щоб члени маргіналізованих груп користувалися справжньою рівністю можливостей. В країнах Європи, куди прибуває значна кількість мігрантів, формуються системи контролю мігрантів, в основу яких покладені створення комплексної, єдиної і прозорої імміграційної політики для всієї Європи.

В Україні як поліетнічному суспільстві закладено чимало потенційних мін уповільненої дії (кримсько-татарська проблема, російська мова, розмежування країни на схід - захід тощо). Деякі з них підігриваються свідомо певними політичними силами, щоб зробити інструментом політичних маніпуляцій і боротьби. В Україні не прижилися ксенофобські настрої. Досі саме толерантність і здоровий глузд допомагали уникнути серйозних конфліктів. Переконливим свідченням глибокої укоріненості принципів толерантності у самосвідомості українського народу є поширені серед більшості українців переконання, що кожний етнос має невід'ємне право зберігати і розвивати свою рідну мову, культуру, звичаї, традиції, уклад життя, своєрідність релігійних вірувань.

Водночас отримання різними етнокультурними ідентичностями державних гарантій розвитку, забезпечення умов для збереження культурної самобутності етнічних меншин не повинно фрагментувати українське суспільство. Важливого значення набуває створення структури загальнонаціональної ідентичності, яка б дозволяла зберігати етнокультурні особливості усіх громадян країни. Ідентифікація себе з українською державою (громадянська ідентичність) повинна бути первинною, а з тією чи іншою етнічною спільнотою – вторинною [14, с. 471].

Список використаних джерел:

1. Якубовская Т.С. Соционика: как разобраться в себе и других. - М., 2005. - 288 с.
2. Сохань Л.В. Життєвий простір особистості як поле її життєдіяльності // Життєва компетентність особистості: Наук.-метод. посібник. - К., 2003. - С 209-220.
3. Сиродеева А. Мир малого. Опыт описания локальности. - М., 1998
4. Соціальний ареал особистості / М.А. Шульга // Соціологія: теорія, метод, маркетинг. - 2002. - №2. - С. 20-23.
5. Соціальний ареал життя особистості. - К.: Ін-т соціології НАН України, 2005.-400 с
6. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної географії. - К.: Знання, 2000. – 204 с.
7. Валлерстайн М. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. - СПб., 2001.

8. Бауман З. Индивидуализированное общество. — М., 2002.
9. Филлипов А.Ф. Элементарная социология пространства // Социологический журнал. - 1995. - №1.
10. Давыдов А.П. Геометрия социального пространства (постановка проблемы) // Социологические исследования. - 1996. - №8.
11. Еріксон Т.Г. Тиранія моменту. Швидкий і повільний час в інформаційну добу. - Львів, 2004.
12. Ткаченко В. Криза мультикультуралізму і проблеми єдиного освітнього простору // Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, Міжнародні відносини. Вип. 6-7. - Тернопіль, 2011. - С. 308-323.
13. Меркель потребувала, щоб іммігранти вчили німецьку мову // <http://webground.su/topic/2010/10/17/t2113>.
14. Козловець М.А., Михайлова М.О. Мультикультуралізм і проблема єдності суспільства // XX століття – етнологічний вимір та проблеми Голокосту: Зб. наук. праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, Житомир, 22-23 жовтня 2010р. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 463-472.
15. Суконкіна Т.Н. Феномен мультикультуралізму в сучасному суспільстві / Т.Н.Суконкіна // Практична філософія. – 2008. - №4. – С. 35-38.
16. Минулого року Україну залишило майже 12 тис. громадян // День. – 22 березня 2012р.

Олійник Я. Б. Степаненко А. В. Соціальний локалітет життя особистостей і територіальних спільностей

Розкрито соціотип і територію його проживання. Проаналізовано сутність соціального локалітету життя особистості. Висвітлено динаміку соціального локалітету життя особистості і соціальної спільності під впливом глобалізації. Досліджено міграцію як форму розширення локалітету життя особистості і територіальної спільності. Проаналізовано мультикультуралізм і проблему єдності локалітетів та територіальних спільностей.

Ключові слова: локалітет, соціотип, глобалізація, міграція, мультикультуралізм, етнос.

Олийнык Я. Б. Степаненко А. В. Социальный локалитет жизни личностей и территориальных общностей

Раскрыто социотип и территорию его обитания. Проанализирована сущность социального локалитета жизни личности. Освещена динамика социального локалитета жизни личности и социальной общности под влиянием глобализации. Исследовано миграцию как форму расширения локалитета жизни личности и территориальной общности. Проанализированы мультикультурализм и проблема единства локалитетов и территориальных общностей.

Ключевые слова: локалитет, социотип, глобализация, миграция, мультикультурализм, этнос.

Oliynyk Ja. B., Stepanenko A. V. Social localities of life personalities and local communities

The social person and its area of residence are investigated. The essence of the social life in the individual localities is disclosed. The dynamic of the social life in the individual localities and social community in the frames of globalization are investigated. The migration as a form of life personality localities expansion and territorial unity is explored. The multiculturalism and the problem of the unity of localities and local communities are defined.

Keywords: locality, social person, globalization, migration, multiculturalism, ethnicity.